

metafizična kategorija, ki pomeni zaprtost, obsojenost na melanholično bivanje.

Zadnji sklop prispevkov se ukvarja s smrtjo in z umiranjem v okviru krščanske mitologije. V prvem prispevku *Podobe sanj* pri Ivanu Cankarju avtorica ugotavlja, da je pisatelj temo smrti upodobil na dva načina: smrt posameznika in kolektivna smrt, pri čemer izpostavlja premik v ekspresionistični stil pri pisatelju. Pri prvem posamezniki dojemajo smrt kot osebno, najbolj tragično izkušnjo, pri drugem kot odrešitev, veliko mašo in vstajenje. Na predstave o minljivosti človeškega življenja je na Cankarja vplivala *Biblija* (motiv apokaliptičnega jezdeca) oziroma judovsko-krščanska predstava sveta. V zadnjem prispevku se avtorica ukvarja s Kocbekovima novelama *Blažena krivda* in *Črna orhideja*. Tudi pri Kocbekovi zbirki *Strah in pogum* (1951) ima tema smrti pomembno mesto. Njegova proza je monološka.

Alenka Jensterle Doležal monografijo *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti* zaključí s sklepoma, pri čemer se prvi nanaša na kulturološke mite o ženski, drugi na krščanske mite o smrti. Avtorica izpostavi temeljne poudarke, od lika matere in mita o lepi Vidi, ki ju ustvari Ivan Cankar, do matere slovenskega naroda, ki je močno ideološko obarvana, kar se kaže pri Vorancu, podobno sicer tudi v slovanski literaturi, naslednja poudarka

sta sporna mati, kakršno izoblikuje Zofka Kveder, in ženska-prostitutka, ki jo v slovensko književnost uvede Fran Govekar, Slavko Grum pa motiv še nadgradi, saj je prostitutka tudi mati.

V drugem povzetku avtorica navaja ugotovitve, povezane s krščanskimi in kulturološkimi miti, ki so se vzpostavili ob motivu smrti. Ugotavlja, da je tema smrti pomembna v slovenski književnosti, saj se je začela pojavljati že s Prešernovimi *Soneti nesreče*. Ob koncu dodaja, da problema ni obdelala razvojno, tipološko ali po posameznih avtorjih in obdobjih.

Monografija *V krogu mitov: o ženski in smrti v slovenski književnosti* odpira nova področja, povezana z zanimivim fenomenom, tj. s problemom mita, in nakazuje pot k nadaljnjim raziskavam. Opozoriti velja na strokovno literaturo, ki jo je avtorica obdelala, saj se poleg angleške, francoske ter tudi nemške naslanja še na slovansko (npr. slovensko, srbsko, poljsko, češko, hrvaško) teorijo. Osvetlila je področje, ki ni zelo raziskano, vsaj v obliki celostne monografije ne, zato je njena monografija zanimiv prispevek k slovenski literarni vedi.

Janja Vollmaier
Radlje ob Dravi
 Janja.V@windowslive.com

Miran Hladnik: Slovenski zgodovinski roman. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2009. 356 str.

Hladnikova monografija o slovenskem zgodovinskem romanu pri branju in kritičnem presojanju omogoča pogled z več vidikov: kot raziskovanje vrstnožanrskega korpusa, ki si je izboril dokaj pomembno

mesto v slovenskem pripovedništvu, kot idejno-sporočilno gradivo in morfološka raznolikost, kot opus, ki je našel različne rešitve v razmerju med zgodovinskimi dejstvi in leposlovno uresničitvijo posameznih

ustvarjalcev, kot izraz časa, v katerem so se pripovedna dela porajala, kot odsev posamičnih pogledov različnih pisateljskih generacij itd. Takoj na začetku moram ugotoviti, da si je zamislil izjemno obsežen raziskovalni projekt, ki je trajal vrsto let in ki naj bi ob domačem in tujem védenju o zgodovinskem žanru razgrnil panoramsko podobo zgodovinskeposlovne produkcije pri Slovencih »od srede 19. stoletja do letnice izida te knjige« (2009).

Hladnik je skladno s svojo znanstveno metodologijo posegel v našete (in še druge) vidike ter z resnim in vztrajnim raziskovanjem razkril zakonitosti, lastnosti in pojavne oblike vrstnožanrskega opusa, ki se mu pravi slovenski zgodovinski romani in povesti. Pred očmi je imel 359 naslovov pripovednih del z zgodovinsko tematiko, ki jih je napisalo 143 avtorjev. Če ob tem upoštevamo še obseg teh del, ki je izjemno velik, potem se ni mogoče čuditi, da je raziskovanje trajalo več kot dvajset let. Rezultati so pred nami v veličastnem obsegu v obliki monografije, ki vsebuje precej poglavij in še več podpoglavij. Posebno pozornost zaslužijo poglavja: *Kaj izvemo o zgodovinskem romanu od drugih, Kaj so pisali o zgodovinskem romanu doma, Žanrski tipi, Žanrske lastnosti, Proizvodnja*; ob tem seveda ni mogoče mimo *Uvoda, Nemškega zgodovinskega romana, V katerih časih se dogaja slovenski zgodovinski roman, Predhodnikov in sorodnikov ter Modelov soočenja s tujim ali strategije nacionalnega preživetja*. V podporo raziskovani materiji so bibliografije (*Seznam daljših slovenskih zgodovinskih pripovedi, Najdaljše zgodovinske pripovedi, Literatura in Razprave za to knjigo*) in dodatek: zgodbeni povzetki pripovedi.

Za izhodiščni načeli pri določanju obsega raziskovanega predmeta si je raziskovalec postavil načelo *izčrpnosti* in načelo *obvladljivosti*. V zvezi s prvim je zavrnil

možnost vnaprejšnje selekcije (ta princip daje raziskavi status empiričnosti), drugo načelo pa je bilo pogojeno z raziskovalčevo literarnovedno in znanstvenoraziskovalno kondicijo. Obe načeli sta se srečno ujeli, kar rezultira v pričujočem monografskem delu. Vpogled v celoto je avtorja pripeljal do stališča, da bi bilo »napovedovanje konca žanra neprepričljivo«, medtem ko je res, da že nekaj časa doživlja »korenite modifikacije«. Stvarna je njegova ugotovitev, da dandanes »o kakšnem rivalstvu med zgodovinopisjem in leposlovjem ni govora«. Treba je sprejeti raziskovalčevo mnenje, da je zgodovinski roman »danes še kako živ žanr« (dokaz je bibliografija zgodovinskih pripovedi v zadnjih dvajsetih letih). Poleg tega ne kaže dvomiti v izraženo prepričanje, da se žanrska zavest pri nas ni oblikovala samo na podlagi »izvirnih slovenskih besedil, ampak tudi na osnovi prevedenih besedil in besedil v drugem jeziku« (misli na nemščino).

V poglavju o splošnih pogledih na zgodovinski žanr je Hladnik predstavil poimenovalno prakso, ki je pokazala, da je bila v 19. stoletju pogostejša vrstna oznaka povest, kar se je v glavnem prolongiralo do okrog leta 1950, potem pa je prevladalo poimenovanje roman. Avtor je izrazil prepričanje, da vrstna oznaka ni bila toliko odsev posebne vrstne strukture, marveč bolj posledica »poimenovalne navade«. Med različnimi pogledi v svetu glede tega, kaj določa žanrsko opredelitev, se odloča za izkušnjo, ki jo prinašajo empirične raziskave; te namreč dokazujejo, da »žanrov ne določajo zgolj obtektstni elementi, ampak da so prepoznavni do neke mere že celo na ravni mikrosekvenc besedila«.

Na zgodovinske romane in povesti je odločilno vplival Scottov model. Mnogi pisatelji drugod in pri nas so se tega otresli in danes po Hladnikovem mnenju žanr

napreduje, in to brez scottovske paradigme, marveč kaže bolj »sorodstvo z (znanstveno) fantastično literaturo«. Avtor je opozoril tudi na razmerje med faktom in fikcijo (med zgodovino in zgodovinskim romanom), ki je bilo in je še tudi danes velikokrat med strokovnjaki predmet razhajanja. Evropski in anglo-ameriški pogledi se glede tega med seboj precej razlikujejo. Prav tako eni strokovnjaki prisegajo na Ingardnovo estetsko gledišče, drugi na Lukácevo trditev, da mora biti zgodovinski roman zvest zgodovinski resnici; spet tretji iščejo drugačne razlage. Hladniku je bližje gledanje, da sodobni zgodovinski roman »ne pristaja na zvestobo faktom, ker zgodovino raje 'falsificira', jo dela na novo, medtem ko zgodovino mimo faktov ne more«. Kajti »romanopisca v prvi vrsti zanimajo dogodki, ki so za zgodovinarja nepomembni, in narobe«. Nemalo razburja razmerje med normativno zahtevo po ravnotežju med zvestobo preteklosti in interesi sedanjosti. Včasih v delih prevlada prvo, nemalokrat je minulo le podoba sodobnega aktualnega sveta. Hladnik meni, da je glede tega med zgodovinskimi romani in povestmi tolikšna raznolikost, da so zastopane vse tri možnosti in da se ni smiselno striktno opredeljevati za eno samo. Res pa je, da čim bolj se približujemo sedanjosti, tem večja je naklonjenost rešitvi, da zgodovinski dogodki sami po sebi niso zanimivi in da je zgodovinski pripovedi treba vdihniti (so vdihnili!) drugo vsebino, kot bi jo sicer želelo zgodovinsko dogajanje.

Posebno vprašanje je, kolikšna mora biti časovna oddaljenost pripovedovalca od dogodkov, če hočemo govoriti o zgodovinskih romanih in povestih. Za daljno preteklost ni vprašanje, za bližnjo pa je po Hladnikovem dober model vojni roman: roman o drugi svetovni vojni je vojni roman, če ga je napisal udeleženec oz. pisec, ki je doživljal tisti čas, medtem ko

imamo opraviti z zgodovinskim romanom in povestjo, če ga je napisal nekdo, ki se je rodil po vojni in tako nima izkušenj iz tistega časa.

Hladnik je v poglavju o tem, kaj so o zgodovinskem romanu in povesti pisali na Slovenskem, dokaj podrobno predstavil pisanje in poglede od srede 19. stoletja dalje. V 19. stoletju se je navdušenje zlasti pokazalo ob zgodovinskih romanih in povestih takrat, ko je »prevladala pozornost na nacionalnospodbudni moment žanra«, medtem ko so se po navadi zbujele nazorske strasti, ki so s seboj nosile bodisi omalovaževanje ali pa hvalo. Do načelnega odklanjanja je prišlo s Cankarjevim nastopom in ob koncu dvajsetih let 20. stoletja, ko je s svojo neprizanesljivo kritiko nastopil Josip Vidmar. Svojo odklonilno držo je domislil zlasti ob zgodovinskih delih Ivana Preglja, ki je bil »eden najvidnejših Cankarjevih oponentov«. Po drugi svetovni vojni kakšnih bistvenih sprememb ni bilo, še naprej je prednjačila narodnospodbudna razsežnost žanra, ki se ji je pridružila socialnopravna funkcija. Kritika je bila do zgodovinskega žanra nekoliko bolj zadržana, hkrati pa je močnejše poudarjala estetsko plat in pripovednostrukturne posebnosti.

Po splošnem in načelnem razpravljanju, ob razvidu najrazličnejših teorij in gledanj v svetu ter različnih pogledih na zgodovinski roman je Hladnik vehementno sklenil, »da je enačenje zgodovinskega romana s scottovskim izhodiščnim modelom nevzdržno in da se je treba odpovedati popularni definciji žanra kot pripovedni prozi z jasno določenim časom, prostorom in osebami dogajanja. Dozdajšnje razpravljanje je pokazalo, da ni mogoče govoriti o stalnih, jedrnih formalnih značilnostih žanra brez natančnejše omejitve korpusa besedil v času in brez upoštevanja pripadnosti

posameznemu narodu«. Avtorjeva resna in kritična presoja nakazanih problemov strokovnega bralca prepriča, da je navedeno sklepanje logično, racionalno in skladno z znanstveno usmerjenostjo, zato povsem sprejemljivo.

V poglavju o tem, v katerih časih se dogaja slovenski zgodovinski roman, je po stoletjih razvrstil obravnavane zgodovinske romane in povesti ter jih razporedil od prazgodovine in antike do 20. stoletja. Pri tem je natančen, nazornost doseže z grafikonom, medtem ko vsebinsko tehtnost s kar najpopolnejšo razporeditvijo del. Izkaže se, da slovenski zgodovinski romani in povesti najpogosteje obravnavajo dogajanje od 15. do 19. stoletja, največkrat devetnajsto.

Poglavje o nemškem zgodovinskem romanu je zanimivo tudi zato, ker je avtor v njem poleg drugega opozoril na proučevanje obravnavanega žanra na Nemškem in pojasnjeval, da se pričujoča monografija »konceptualno in metodološko najbolj vzoruje pri innsbruškem raziskovalnem projektu nemškega zgodovinskega romana, ki sta ga pod naslovom *Projekt Historischer Roman* vodila Günter Mühlberger in Kurt Habitzel«. Ob tem skorajda ni treba razlagati, da so v raziskavi analize slovenskih zgodovinskih romanov in povesti nastajale samostojno, mimo sorodnih raziskav po svetu.

Obsežno gradivo, ki se mu pravi slovenski zgodovinski romani in povesti, je Hladnik sistemiziral po žanrskih tipih, kar se zdi utemeljeno, smiselno in pregledno. Razporeditev zgodovinskih romanov in povesti je pokazala, da je razvidnih okrog 50 različnih oznak po tematski pretežnosti, vendar se je raziskovalec odločil, da jih združi oz. da da prednost le 12 najštevilčnejšim in najpogostejšim žanrskim tipom in s tem poudari bistveno. Redkeje zastopanih seveda ni obšel, marveč

jih je vključil v pretežnostne, obenem pa jih glede na slovensko specifiko vsaj informativno obravnaval. Če pogledamo tabelarični pregled, so na prvem mestu po frekventnosti biografski romani, sledijo lokalnozgodovinske povesti, turške povesti, rodbinske kronike itn. Posebno pozornost je avtor-raziskovalec namenil viteškemu romanu in pri tem pisatelju Miroslavu Malovrhu, čarovniški snovno-motivni značilnosti in v tem okviru Tavčarjevi Visoški kroniki ter duhovniški povesti Ivana Preglja. Takšna sistemizacija, ki jo je zasnoval izvirno in skladno s posebnostmi slovenskih zgodovinskih romanov in povesti, je omogočila izčrpen vpogled v produkcijo analiziranega žanrskega korpusa, jasno preglednost in ne nazadnje zanimivo berilo ne le za strokovnega bralca, marveč tudi za večji krog bralcev, ki jih ta tematika zanima. Ob tem se poraja dvom, ali se ni avtor monografije preskopo (ali pa se sploh ni) loteval analize pripovednostrukturnih lastnosti posameznih del, kar bi omogočilo, da ne bi ostajali pri literarnozgodovinsko in literarnokritičsko kakovostno označenih zgodovinskih romanih in povestih, temveč bi dobili informacije o večjem številu pripovedno relevantnih del, ki izstopajo s svojimi bolj ali manj opaznimi, morda celo inovativnimi pripovednoproznimi postopki in značilnostmi. To bi lahko prispevalo k vrednotenjskemu presojanju, kar pa avtorju iz načelnih razlogov in skladno z izbrano metodologijo ni bilo primarno in v kontekstu nujno. Glede na to ugotovitev moja pripomba izgubi stvarnejšo podlago, toda ostaja v oklepaju za premislek.

Relativno popolno obvladovanje tako velikega žanrskega korpusa (po številu del in po fizičnem obsegu) je avtorju narekovalo, da je poiskal nekaj najpomembnejših lastnosti zgodovinskih romanov in povesti, ki ob posplošitvi približajo in natančneje definirajo podobo žanrske celote. Gre za

nekaj relevantnih značilnosti, ki jim avtor ne želi pripisati kakršne koli normativne teže, marveč jih obravnava kot okvirne možnosti. Sem spadajo naslov in podnaslovi del, značilni začetki, gospodarjenje s časom, obseg in vrstne oznake, vloga ženske, jezik in slog ter nekaj relacij: slovenski sovražniki, slovenstvo : slovanstvo, liberalno : klerikalno. Naslovi in podnaslovi so pomembni zlasti za žanrsko uvrstitev, so tako rekoč prvo opozorilo. Začetki (Ivan Pregelj je bil s svojimi zgodovinskimi pripovedmi avtorju odličen zgled) so dobra informacija glede krajevne in časovne določenosti. Pri obsegu in vrstnih oznakah je najbolj prišla do veljave avtorjeva preštevalna metoda (na kratko jo je razložil), ki v razpravljanje in analize vnaša upoštevanja vredno eksaktnost in opozarja na zakonitosti, ki jih ne smemo zanemariti. To je narekovalo tudi kar nekaj tabel in grafikonov, ki lastnosti dokaj nazorno osvetlijo in bralcu omogočijo bolj plastično predstavo. Ni dvoma, da dolžina (obseg dela) pomembno vpliva na pripovedno strukturo besedila. V tem primeru zbujajo nekaj pomislekov avtorjevo poimenovanje pripovedi glede na dolžino, število besed. Avtor iz kmečke povesti takole prenaša vrstno označevanje glede na dolžino besedil: kratka proza do 10.000 besed, od 10.000 do 20.000 srednje dolga, od 20.000 do 45.000 daljša, od 45.000 do 95.000 dolga in več kot 95.000 besed zelo dolga proza. Pomisleki: če kratko pripoved pomaknemo od 8.000 na 10.000, pomeni, da sem vključimo tudi dolge novele in kratke povesti, ki v slovenskem pripovedništvu sežejo do 16.000 ali celo 18.000 besed, srednje dolga pripoved naj bi po mojem segala od 18.000 do 35.000 ali celo 40.000 besed, medtem ko bi bil nadaljnji obseg značilen za dolgo pripoved, in sicer ne glede na to, kakšen je lahko končni obseg. Pri tem igrajo pomembno vlogo relativnost in pripovednostrukturne značilnosti. Gotovo je pri avtorjevem

določanju razmerja med dolžino in vrstnim poimenovanjem odločilno vlogo igral resnični obseg zgodovinskih romanov in povesti, ki jih je obravnaval, vendar rešitve le preveč odstopajo od bolj ali manj splošno uveljavljenega poimenovanja: kratka, srednje dolga in dolga pripovedna proza, pripoved (Tomaševski).

Vse nadaljnje teme, ki jih je avtor razčlenjeval v naslednjih podpoglavjih, so nedvomno potrditev raziskovalčevega subtilnega in strokovno poglobljenega razpravljanja o občutljivih temah v zvezi z značilnostmi slovenske nacionalne entitete, kakor se kaže v zgodovinskih romanih in povestih. Ne glede na to, ali se (povsem) strinjamo ali ne z avtorjevim opazovanjem in trditvami, nas posamezna podpoglavja (o slovenskem sovraštvu, o razmerju slovensko-slovanško in liberalno-klerikalno) prepričujejo o njegovi stopnjevani senzibilnosti za ta vprašanja in o njegovi zmožnosti smiselno povezovati narodne lastnosti in zgodovinski žanski korpus bodisi v eni ali drugi pripovednoprozni obliki. Pomembne so tudi avtorjeve ugotovitve o jeziku in slogu, pri čemer preseneča trditev, da je »pozornost na jezik in slog v zgodovinskem romanu postranska reč, tako pri avtorjih kot pri bralcih, pri kritikih in literarnih zgodovinarjih pa je včasih tudi alibi za diskvalifikacijo, ki je v resnici nazorske ali politične narave«. Vsekakor je zanimiva in upoštevanja vredna tudi ugotovitev, ki seveda sloni na empiričnih izsledkih, da je »izraba izraznih in motivnih klišejev« neredko peljala »k obtožbi trivialnosti, čeprav variiranje izraznih formul samo po sebi še ni znak trivialnosti«.

Zelo slikovito je Hladnik predstavil najproduktivnejše pisatelje na obravnavanem področju ter njihov socialno-profesionalni profil. Pri tem sta prva na seznamu Mimi Malenšek in Ivan Sivec.

Poglavje o predhodnikih in sorodnikih zgodovinskih romanov in povesti simpatično vrže pogled na kmečko povest, ki jo je avtor izčrpno predstavil že pred leti in zdaj poudaril sorodstvene vezi z zgodovinskim romanom in povestjo. Prav tako je prepričljivo poiskal sorodstvo s Prešernovim *Krstom pri Savici* in Žemljevim epom *Sedem sinov*, na primeru Levstikovega *Martina Krpana* pa ponazoril konstrukcijo slovenskega junaka. Vse to je strokovno-znanstveno izpeljano korektno in obenem avtorjev prispevek k zanimivejšemu branju.

Nekaj posebnega je poglavje *Epilog*, ki dokaj intimno razodeva avtorjeve nazorske poglede, se kritično ozre na prehojeno pot raziskovanja zgodovinskega romana (kaj je in kaj ni) in na izsledke ter aktualizira obravnavano temo in njene značilnosti. Odločen je v nekaterih formulacijah s tem v zvezi, izstopajoče so trditve: da so »nekaj uspešni vzorci zgodovinskega obnašanja zreli za odhod v zgodovinsko ropotarnico«; glede mita o Slovencih kot literarni naciji je treba upoštevati, da je »kulturno nezaskrbljeni preštevalni pristop na primeru zgodovinskega romana razkril, da je bil slovenski literarni potencial v formativnem 19. stoletju manjši kot pri večjih narodih«; da je nadalje »aktualni slovenski interes za zgodovinski roman večinoma zapisan preživetim socialnim predstavam« in da je »sodobni zgodovinski roman s svojim deklariranim namenom mitiziranja nacionalne zgodovine in utrjevanja nacionalnega ponosa in patriotizma s stališča aktualnih socialnih dilem anahron pojav, nekoliko grobo rečeno – oblika socialnega atavizma«. Vsekakor spoznanja, ki dajejo misliti! Svoje mnenje o Hladnikovi monografiji

Slovenski zgodovinski roman naj sklenem z nekaj zaključnimi mislimi. Monografija je rezultat dolgotrajnega raziskovalnega dela in izržek avtorjeve visoke znanstvene zavesti in usposobljenosti. Kaže na popolno obvladovanje znanstvene metodologije, na poznavanje teoretičnih podlag o obravnavanem predmetu in na široko, zavidanja vredno razgledanost po zgodovinskem romanu doma in po svetu. Izjemno obsežen korpus del (zgodovinskih romanov in povesti) je zahteval visoko stopnjo invencije, da je bilo mogoče vse skupaj analizirati in sistemizirati ter priti do relevantnih ugotovitev, ki opredeljujejo vsebino, žanrske značilnosti in funkcijo tovrstnega leposlovja v evoluciji slovenske pripovedne proze in slovenske književnosti sploh, določajo njeno mesto in pomen za rast družbene in nacionalne zavesti bralcev. Pred nami je monografija, ki odseva avtorjevo znanstveno-ustvarjalno potenco in hkrati kaže na visoko stopnjo razvitosti slovenske literarne vede. Kaže na uveljavljanje in na uspešno uresničevanje literarnovednih načel in postopkov ter možnosti, ki jih ponuja sodobna literarna veda. Monografija spada med kapitalna dela slovenske literarne zgodovine ne le po svojem načinu obravnavanja, marveč tudi po vsebinskih izsledkih in zajemanju celotnosti raziskovanega predmeta ter kot prispevek h kompletiranju poznavanja in proučenosti slovenske književnosti. In končno: monografija presega strokovno področje, ki mu po vsebini pripada, in dobiva v slovenskem kulturnem prostoru širši pomen.

Gregor Kocijan
Ljubljana
gregor.kocijan@gmail.com